

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Τμήμα Φιλολογίας

ΕΠΙΠΕΔΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

1^η ΔΙΑΛΕΞΗ
Π. ΓΑΚΗΣ
gakis@sch.gr

ΣΤΟΧΟΙ

- Στόχος του μαθήματος είναι η εμβάθυνση στα επίπεδα ανάλυσης της γλώσσας (φωνητική/φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, σημασιολογία/λεξιλόγιο) μέσα από την παρουσίαση κεντρικών εννοιών και φαινομένων που αφορούν τη νέα ελληνική. Ενδεικτικά θα συζητηθούν ζητήματα όπως:
  - α) τεμαχιακά και υπερτεμαχιακά φαινόμενα της νέας ελληνικής (π.χ. φωνήματα, επιτονισμός)
  - β) μορφολογική ανάλυση της νέας ελληνικής (π.χ. σύνθεση, παραγωγή, κλίση)
  - γ) συντακτική ανάλυση της νέας ελληνικής (π.χ. πρόταση, φράσεις, σημασιολογικοί ρόλοι)

ΣΤΟΧΟΙ

- δ) γραμματικές κατηγορίες (π.χ. χρόνος, άποψη, τροπικότητα)
- ε) λεξιλογική ανάλυση της νέας ελληνικής (π.χ. οργάνωση του λεξιλογίου, δανεισμός, νεολογισμοί)
- Θα συζητηθεί η πραγμάτευση των ζητημάτων αυτών σε έργα αναφοράς της νέας ελληνικής (π.χ. γραμματικές και λεξικά) και θα γίνει αναφορά στη διεπαφή μεταξύ των επιπέδων ανάλυσης της γλώσσας.

ΔΟΜΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ

- Γλωσσολογία (επιστήμη)
- Γλώσσα και ανθρώπινο σώμα
- Πώς δημιουργείται η γλώσσα
- Από τη γραμματική στη γλωσσολογία
- Λέξεις.... Νοητικό λεξικό
- Μορφήματα

Γλωσσολογία, η επιστήμη της γλώσσας

Γιατί η γλωσσολογία είναι σημαντική;

- Επειδή ασχολείται με βασικά ερωτήματα που ενδιαφέρουν από πάντα τον άνθρωπο...
  1. φιλοσοφικά και υπαρξιακά
  2. κοινωνικά και πολιτικά
  3. τεχνολογικά και αναπτυξιακά
  4. ...και προτείνει εφαρμογές όπως:
γραμματικές, λεξικά, γλωσσική διδασκαλία, λογοθεραπεία, ορθογραφικούς διορθωτές, γραμματικούς διορθωτές, συνθετική φωνή...

Τι είναι η γλωσσολογία;

- Σύμφωνα με τα περισσότερα εισαγωγικά εγχειρίδια «**γλωσσολογία είναι η επιστημονική μελέτη της γλώσσας**».
- Τι σημαίνει όμως «επιστημονική»;
- Τι επιστήμη είναι η γλωσσολογία, **θετική** ή **ανθρωπιστική**;
- Ποιο ακριβώς είναι το αντικείμενό της;

Η σύγχρονη γλωσσολογία...

... αρχίζει να αναπτύσσεται στις αρχές του 20ου αιώνα.

Ferdinand de Saussure
Cours de linguistique générale
1916

Πρώτη ελληνική μετάφραση:
Μαθήματα γενικής γλωσσολογίας. Αθήνα: Παπαζήσης, 1979

Επιστήμες και ψευδοεπιστήμες

- Επιστήμη είναι: α) το σύνολο των **συστηματικών** και **επαληθεύσιμων** γνώσεων β) η διερεύνηση καθορισμένων πεδίων του επιστητού, που γίνεται με **συγκεκριμένες** και σαφώς **καθορισμένες διαδικασίες**, οι οποίες συναποτελούν την επιστημονική μέθοδο.
- Μια επιστημονική θεωρία προκύπτει από την **παρατήρηση**, το **πείραμα** και το **συσχετισμό** των αποτελεσμάτων τους. Είναι πάντοτε **τεκμηριωμένη** και **επαληθεύσιμη**.
- **Ψευδοεπιστήμες** ονομάζονται οι ισχυρισμοί που διεκδικούν επιστημονικούς τίτλους χωρίς να πληρούν τα αναγνωρισμένα κριτήρια.
- Συνήθως τους αναγνωρίζουμε εύκολα γιατί είναι **προχειρογραμμένοι**, περιέχουν **αντιφάσεις**, **δεν** παρέχουν επαρκή **τεκμηρίωση** και **δεν** επιδέχονται **έλεγχο** και επαλήθευση.

Πηγή: Ιστορία της Τεχνολογίας
του Στ. Γ. Φραγκόπουλου

<http://sfrang.com/historia/parart053.htm#2>

Επιστημονικότητα στη μελέτη της γλώσσας

- Η Αγγλική γλώσσα έχει **490.000** λέξεις από τις οποίες **41.615** λέξεις είναι από την Ελληνική γλώσσα.
- Η Ελληνική γλώσσα με τη μαθηματική δομή της είναι η γλώσσα της πληροφορικής και της νέας γενιάς των εξελιγμένων υπολογιστών, διότι μόνο σ' αυτήν δεν υπάρχουν όρια (Μπιλ Γκέιτς). (...)
- Όλες οι γλώσσες θεωρούνται **κρυφοελληνικές**, με πλούσια δάνεια από τη μητέρα των γλωσσών, την Ελληνική (...)
- Η Ελληνική γλώσσα έχει λέξεις για **έννοιες** οι οποίες παραμένουν **χωρίς απόδοση** στις υπόλοιπες γλώσσες, όπως "άμιλλα", "θαλπωρή" και "φιλότιμο" (...)
- Πηγή:
http://www.kouinet.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=259:article&catid=37:history&Itemid=43

Τι είναι γλώσσα;

- Είναι η φυσική γλώσσα των ανθρώπων.

Και η γλώσσα των μελισσών; η γλώσσα του σώματος;

- Είναι όμως και διάφορα τεχνητά και/ή μη ανθρώπινα συστήματα, π.χ. παντομίμα, γλώσσες προγραμματισμού, συστήματα επικοινωνίας των ζώων...
- Ποιο είναι το κοινό σημείο ανάμεσα στα παραπάνω;

Ορισμοί: γλώσσα είναι...

- ... αποκλειστικά **ανθρώπινη** και **μη ενστικτώδης μέθοδος** μετάδοσης ιδεών, συγκινήσεων και επιθυμιών με τη βοήθεια συμβόλων που παράγουμε εκούσια (Sapir, 1921)
- ... ένα σύστημα **αυθαίρετων** φωνητικών **συμβόλων** μέσω των οποίων συνεργάζονται τα μέλη μίας κοινωνικής ομάδας (Bloch & Trager, 1942)
- ... **σύνολο προτάσεων**, καθεμία από τις οποίες είναι πεπερασμένη σε έκταση και κατασκευασμένη από πεπερασμένο σύνολο στοιχείων (Chomsky, 1957)
- ... **όργανο** προφορικής επικοινωνίας (Martinet, 1960)
- ... **θεσμός** χάρη στον οποίο οι άνθρωποι επικοινωνούν και επιδρούν ο ένας στον άλλο μέσω προφορικών-ακουστικών αυθαίρετων συμβόλων που χρησιμοποιούνται καθ' ἑξίν (Hall, 1968).
- ... **σύστημα συμβόλων** (...) που προκύπτουν από καθαρές ή αυθαίρετες συμβάσεις (Robins, 1979)
- ... **κώδικας σημείων** ορισμένης μορφής, με τα οποία επιτυγχάνεται η επικοινωνία μεταξύ των μελών μίας γλωσσικής κοινότητας (Μπαμπινιώτης, 1980)

Το αντικείμενο της γλωσσολογίας...

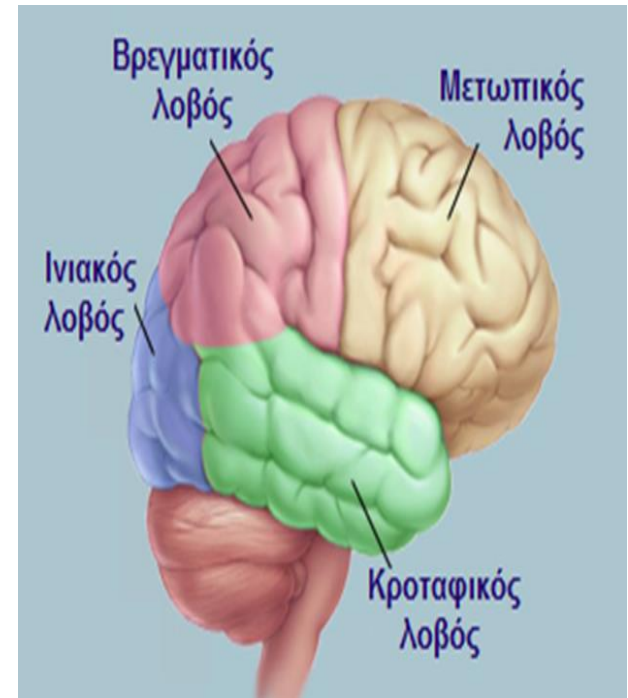
- ...είναι η γλώσσα ως **σύστημα** που λειτουργεί βάσει εσωτερικών κανόνων;
- ...ή είναι η γλώσσα ως **κοινωνικός θεσμός**, ως μέσο επικοινωνίας των ανθρώπων;
- Παράδειγμα: η γνώση του σχηματισμού του πληθυντικού (έλα / ελάτε) εξαρτάται από τη γνώση του **γραμματικού συστήματος**, η γνώση όμως ότι πρέπει να μιλάμε στον πληθυντικό σε ορισμένες κατηγορίες ανθρώπων **είναι κοινωνική επιλογή**.
- **Τι από τα δύο (πρέπει να) ενδιαφέρει το γλωσσολόγο;**

Πολλά όργανα του σώματος σχετίζονται με τη γλώσσα

- **Παραγωγή της ομιλίας:** βασίζεται σε όργανα που είναι φτιαγμένα για άλλους σκοπούς. Περισσότερα γι' αυτό στη φωνολογία.
- **Εγκέφαλος:** Ποια είναι η σχέση μεταξύ εγκεφάλου και γλώσσας; Με το θέμα αυτό, που απασχολεί την ανθρωπότητα εδώ και 2000 χρόνια, ασχολείται ο κλάδος της νευρογλωσσολογίας.

Ο εγκέφαλος...

- ...είναι το σπουδαιότερο και μεγαλύτερο όργανο του κεντρικού νευρικού συστήματος. Αποτελείται από δύο τμήματα, τα ημισφαίρια. Κάθε ημισφαίριο χωρίζεται σε περιοχές που ονομάζονται λοβοί.
- Τα ημισφαίρια του εγκεφάλου συνδέονται μεταξύ τους με το μεσολόβιο, ένα δίκτυο πολλών εκατομμυρίων νευρώνων.

Η εξειδίκευση των ημισφαιρίων

- Κάθε ημισφαίριο ελέγχει διαφορετικές γνωστικές λειτουργίες (αντίληψη, γλώσσα, μνήμη, προσοχή...), αλλά και διαφορετικές πλευρές του σώματος: το **αριστερό** ημισφαίριο ελέγχει τη **δεξιά** πλευρά και το **δεξιό** ημισφαίριο ελέγχει τη **αριστερή**. Αυτό ονομάζεται πλευρική εξειδίκευση των ημισφαιρίων.
- Τα στοιχεία στα οποία βασίζεται η γραμματική λειτουργία της γλώσσας (λεξιλόγιο και σύνταξη) καθορίζονται από το **αριστερό ημισφαίριο**, ενώ οι μη λεκτικές πλευρές του γλωσσικού φαινομένου (π.χ. ο τόνος της φωνής, το χιούμορ, τα υπονοούμενα..) φαίνεται ότι εδράζονται στο **δεξιό ημισφαίριο**.

Γλώσσα και εγκέφαλος

- Το **αριστερό ημισφαίριο** του εγκεφάλου είναι υπεύθυνο για τη **γλωσσική** λειτουργία του.
- Από παλιά έχουν εντοπιστεί δύο περιοχές στο αριστερό ημισφαίριο, η περιοχή **Broca** (μπροστά) και η περιοχή **Wernicke** (πίσω) οι οποίες συνδέονται με τη γλωσσική λειτουργία.
- Τα περισσότερα στοιχεία για τη σχέση γλώσσας και εγκεφάλου έχουν γίνει γνωστά χάρη στη μελέτη της αφασίας.

Τι είναι η αφασία;

- Η αφασία είναι μία επίκτητη διαταραχή του λόγου που χαρακτηρίζεται από απώλεια ορισμένων λειτουργιών με αποτέλεσμα να επηρεάζεται αρνητικά η ικανότητα:
  1. για ομιλία,
  2. για κατανόηση του λόγου των άλλων,
  3. για ανάγνωση και γραφή.
- Η αφασία μπορεί να οφείλεται σε διάφορα αίτια, διαταραχές των εγκεφαλικών αγγείων ή κακώσεις σε διάφορα σημεία του εγκεφάλου.

Αφασία τύπου Broca

- Η αφασία τύπου Broca χαρακτηρίζεται από **προβλήματα στο λεξιλόγιο**: ο ασθενής παράγει μόνο λέξεις ή φράσεις από τις οποίες λείπουν λέξεις και μέρη λέξεων. Συχνά μπορεί να διαβάζει και να καταλαβαίνει σχετικά καλά το λόγο των άλλων, αλλά ο ίδιος δυσκολεύεται στην άρθρωση. Μπορεί να διαβάσει, αλλά έχει δυσκολίες στη γραφή. Γενικά καταφέρνει να επικοινωνεί και έχει επίγνωση του προβλήματος.

Παράδειγμα λόγου ατόμου με αφασία τύπου Broca:

- Τι θέλεις να φας για βραδινό;
- Ω! εε, εε, εντάξει, Μμ, μμ, μμ. Μ-μ-μακα.... Λίγα μακα... Όχι, όχι πολλά τέτοια μ, μ, μ. εντάξει, ναι. Ααα! Και λίγο... λίγο πάνω.. πάνω.. τυ- τυ-τυ τυρί, κίτρινο θέλω. Ναι.

Πηγή: <http://www.aphasia-group.gr/>

Αφασία τύπου Wernicke

- Η αφασία τύπου Wernicke χαρακτηρίζεται από ελλιπή ικανότητα του ασθενούς να καταλαβαίνει τη σημασία των λέξεων, ακόμα και αυτών που παράγει ο ίδιος. Μπορεί να παράγει καλοσχηματισμένες προτάσεις, αλλά οι οποίες δεν έχουν νόημα π.χ. επειδή περιέχουν λέξεις που δεν υπάρχουν.

Παράδειγμα λόγου ατόμου με αφασία τύπου Wernicke:

- Τι θέλεις να φας για βραδινό;
- Α, ωραία να φάμε, να φούμε όλοι! Το Πάσχα θα πάμε στο μεγάλο τραπέζι, και θα έρθει και η νουνά, νουμά μας. Τι καλή, ω! το φαΐ να είναι ζεστό μαζί σου. Πολύ, πολύ φαΐ όταν σκουπίζω και πάλη...

Πηγή: <http://www.aphasia-group.gr>

Προέλευση της γλώσσας

Φυλογένεση: πότε και πώς γεννήθηκε η ανθρώπινη γλώσσα;

- Για πολλά χρόνια, οι επιστήμες δεν είχαν τη δυνατότητα να απαντήσουν σε ένα τέτοιο ερώτημα.
- Μια σημαντική ώθηση στον σχετικό προβληματισμό δόθηκε από τον Κάρολο Δαρβίνο που, ήδη από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα ενδιαφέρθηκε για το φαινόμενο της γλωσσικής αλλαγής, στο πλαίσιο της θεωρίας της βιολογικής εξέλιξης του ανθρώπινου είδους.

Ο Δαρβίνος πιστεύει ότι η ποικιλομορφία στη φύση (πανίδα & χλωρίδα) είναι αποτέλεσμα μιας διαδικασίας διαφοροποίησης από κοινή καταγωγή. Σε αυτήν, η φυσική επιλογή διαδραματίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο για τη διαίωνιση των ειδών.

Είναι ο πρώτος που θα χρησιμοποιήσει συστηματικά τον όρο εξέλιξη.

Έρευνες για την προέλευση της ομιλίας

Στις μέρες μας πολλοί επιστημονικοί κλάδοι συνεργάζονται στην ερευνητική προσπάθεια που γίνεται για να διερευνηθεί η προέλευση της ομιλίας. Οι ειδικότεροι κλάδοι που ερευνούν διαχρονικά το θέμα είναι:

- η ανθρωπολογία και ειδικότερα η **παλαιοανθρωπολογία** που μελετά τα σκελετικά κατάλοιπα των πρώτων ανθρώπων
- η **ηθολογία** που ασχολείται με την συμπεριφορά των ζώων – από την οποία μας ενδιαφέρουν τα συστήματα επικοινωνίας που αναπτύσσονται.

Έρευνες για την προέλευση της ομιλίας

Πολλοί άλλοι κλάδοι συμβάλλουν επίσης στις έρευνες για την προέλευση της ομιλίας:

- η **προϊστορική αρχαιολογία** (υλικές ενδείξεις από τις πρώιμες ανθρώπινες κοινότητες)
- η **ψυχογλωσσολογία** (κατάκτηση και εκμάθηση της γλώσσας)
- η **νευρογλωσσολογία** (εγκεφαλικές βάσεις της ομιλίας)
- η **βιολογία** (ανάπτυξη του ανθρώπινου είδους)

Δύο ειδών θεωρίες

Θεωρίες της δημιουργίας, σύμφωνα με τις οποίες η γλώσσα «δίνεται» στον άνθρωπο με κάποιο θεικό ή μαγικό τρόπο .

Θεωρίες της εξέλιξης, σύμφωνα με τις οποίες η γλώσσα είναι αποτέλεσμα της πορείας του ανθρώπινου είδους και της προσπάθειας προσαρμογής στις συνθήκες διαβίωσής του.

Θεωρίες της Θεϊκής καταγωγής

Πολλές θρησκείες, μεταξύ των οποίων και η χριστιανική, υιοθετούν την άποψη ότι η γλώσσα είναι ένα είδος δώρου του Θεού προς τον άνθρωπο:

καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς ἔτι ἐκ τῆς γῆς πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ καὶ πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἤγαγεν αὐτὰ πρὸς τὸν Ἀδὰμ, ἰδεῖν τί καλέσει αὐτά. καὶ πᾶν ὃ ἔαν ἐκάλεσεν αὐτὸ Ἀδὰμ ψυχὴν ζῶσαν, τοῦτο ὄνομα αὐτῷ [...]
(Γένεσις, 2.19)

Θεωρίες της ονοματοποιίας

Τέτοιου τύπου είναι η θεωρία του Πλάτωνα που πιστεύει ότι οι λέξεις «νομοθετήθηκαν», με βάση τη σημασιολογική αξία των φθόγγων, που μπορεί να είναι κινητικοί, λεπτοί, ψυχροί, θερμοί, δυνατοί, λιπαροί, γλυκείς...

[...] τὸ ῥῶ ἔμοιγε φαίνεται ὥσπερ ὄργανον εἶναι πάσης τῆς κινήσεως [...] οἶον “κρούειν,” “θραύειν,” “ἔρεικιν,” “θρύπτειν,” “κερματίζειν,” “ῥυμβεῖν,” πάντα ταῦτα τὸ πολὺ ἀπεικάζει διὰ τοῦ ῥῶ [...] τῷ δὲ αὖ ἰῶτα πρὸς τὰ λεπτὰ πάντα [...] ὥσπερ γε διὰ τοῦ φεῖ καὶ τοῦ ψεῖ καὶ τοῦ σῖγμα καὶ τοῦ ζῆτα, ὅτι πνευματώδη τὰ γράμματα, πάντα τὰ τοιαῦτα μεμίμηται αὐτοῖς ὀνομάζων, οἶον τὸ “ψυχρὸν” καὶ τὸ “ζέον” καὶ τὸ “σειεσθαι” [...]

(Κρατύλος, 426 c - 427b)

φράση τὴν ἄρνηση τῆς ἰέσεως, ἀλλὰ γιὰ νὰ καλλωπίσουμε τὸ ὄνομα τὸ κάναμε στάσις. Λοιπὸν τὸ στοιχεῖο ρ, ἐπαναλαμβάνω, φάνηκε ὅτι εἶναι κατάλληλο ὄργανο σὲ κείνον ποῦ ἔθεσε τὰ ὀνόματα, ἐκφραστικὸ τῆς κινήσεως, γιὰ νὰ τὸ παρομοιάσῃ μὲ τὴν φ ο ρ ᾶ ν (ὄρμην). Καὶ ἀπόδειξή εἶναι ὅτι τὸ μεταχειρίζεται πολλὰς φορές γι' αὐτήν. Στὴν ἀρχή, στὴν ἴδια λέξη ρ ἔ ω καὶ ρ ο ῆ μὲ αὐτὸ τὸ γράμμα ἀπομι-

ΚΡΑΤΥΛΟΣ

143

μεῖται τὴν ὄρμη, ἔπειτα στὸν τ ρ ὀ μ ο, κατόπιν στὸ τ ρ α χ ῦ, κι ἀκόμη σὲ παρόμοια ρήματα καθὼς τὸ κ ρ ο ῦ ω, θ ρ α ῦ ω, ἐ ρ ε ἰ κ ω (κοπανίζω), θ ρ ῦ π τ ω (κάνω κομμάτια), κερματίζω, ρ υ μ β ῶ⁽¹⁾ (στριφογυρίζω). ὅλες αὐτὲς τὶς λέξεις, γενικὰ, τὶς κάνει ἐκφραστικὲς τὶς περισσότερες φορές μὲσω τοῦ ρ. Γιατί, νομίζω, ἔβλεπε ὅτι ἡ γλῶσσα σ' αὐτὸ τὸ γράμμα ἐλάχιστα σταματᾷ, ἀλλὰ ὑπερβολικὰ κινεῖται. Γι' αὐτὸ μοῦ φαίνεται ὅτι τὸ μεταχειρίστηκε γιὰ νὰ τὰ σχηματίσῃ. Καὶ τὸ ι πάλι τὸ μεταχειρίστηκε γιὰ κάθε τὶ ποῦ εἶναι ἐλαφρὸ καὶ ἰδιαίτερα ἱκανὸ νὰ διαπερνᾷ ὅλα τὰ πράγματα. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο τὸ ἰ ἔ ν α ι καὶ ἐπίσης τὸ ἴ ε σ θ α ι⁴ (ρίπτομαι) τὸ ἀπομιμήθηκε μὲ τὸ ι, καθὼς πάλι μὲ τὸ φ καὶ τὸ ψ καὶ τὸ σ καὶ τὸ ζ, γράμματα ποῦ εἶναι φυσητικά, ἔχει μιμηθῆ, ὀνομάζοντας κάθε τὶ ποῦ ἔχει αὐτὴ τὴν ιδιότητα, π.χ. τὸ ψ υ χ ρ ὸ ν καὶ τὸ ζ ἔ ο ν (ζεματιστὸ) καὶ τὸ σ ε ἰ ο - μ α ι καὶ γενικὰ τὸν σ ε ἰ σ μ ὸ ν. Κι ὅταν ἀπομιμεῖται τὸ φύσημα, τότε παντοῦ τὶς περισσότερες φορές φαίνεται ὅτι μεταχειρίζεται τὰ γράμματα αὐτοῦ τοῦ εἴδους ὁ ὀνοματοθέτης.

Θεωρίες του ρυθμού και των συναισθημάτων

Η ομιλία είναι μίμηση

Η γλώσσα είναι αποτέλεσμα παντομίμας και χρησιμοποιείται συνοδευτικά προς τις χειρονομίες, που ήταν ο πρώτος τρόπος επικοινωνίας των ανθρωποειδών.

Σύμφωνα με το Δαρβίνο που διατύπωσε αυτή τη θεωρία, τα όργανα της φώνησης χρησιμοποιήθηκαν αρχικά για να μιμηθούν τις κινήσεις των χεριών.

Μίμηση και συναίσθημα

Πρόκειται για θεωρίες που υποστηρίζουν ότι η ομιλία προέκυψε από την **τάση του ανθρώπου να μιμείται τους φυσικούς ήχους** και αναπτύχθηκε ξεκινώντας από **ήχους που εκφράζουν συναισθήματα**, δηλαδή **κραυγές και επιφωνήματα**.

Ο **Jean-Jacques Rousseau** (1712-1778) μιλούσε για «κραυγές της φύσης».

Εδώ εντάσσονται και οι θεωρίες της ονοματοποιίας (Πλάτωνας).

Ρυθμός και ανάγκη

Σύμφωνα με άλλες θεωρίες, οι άνθρωποι εφηύραν τη γλώσσα για να προειδοποιούν τα μέλη της ομάδας τους όταν εμφανιζόταν κάποιος κίνδυνος.

Υποστηρίχτηκε επίσης ότι ομιλία αναπτύχθηκε από τις ρυθμικές ιαχές των ανθρώπων στη διάρκεια μιας συλλογικής προσπάθειας που απαιτούσε δύναμη ή τόνωση του ηθικού τους.

Σε άλλες περιπτώσεις θεωρήθηκε ότι η γλώσσα προέρχεται από ρυθμικές κραυγές ή ακόμα και από το τραγούδι (Otto Jespersen, 1860-1943), ως ανάγκη έκφρασης και όχι επικοινωνίας.

Ο ρόλος των εργαλείων

Η χρήση εργαλείων (επεξεργασμένων αντικειμένων που παρεμβάλλονται ανάμεσα στη φύση και στον χρήστη τους) είναι ένα από τα βασικότερα στοιχεία διάκρισης του ανθρώπου από τα ζώα.

Η βάση της αφηρημένης σκέψης είναι η τυποποίηση των εργαλείων, για την οποία υποθέτουμε ότι μπορεί να παραλληλιστεί με την εμφάνιση της γλώσσας: οι δύο αυτές δραστηριότητες βασίζονται σε ανάλογες νοητικές διαδικασίες.

Οντογένεση: πώς ο άνθρωπος μαθαίνει (τη) γλώσσα;

Έχει παρατηρηθεί ότι στα μικρά παιδιά, οι **πρακτικές δραστηριότητες** βρίσκονται σε **εξάρτηση** από την ομιλία.

Η σύνδεση είναι τόσο στενή ώστε σε μερικές περιπτώσεις τα παιδιά δεν μπορούν να εκτελέσουν μερικές δραστηριότητες αν δεν τους επιτρέψουμε να μιλήσουν.

Πώς εξηγείται αυτή η αλληλεξάρτηση;

Γιατί μας ενδιαφέρει η ιστορία της γλωσσολογικής σκέψης;

- Γιατί η **ανθρώπινη σκέψη** έχει συνέχεια, «**χτίζεται**» επάνω στο παρελθόν.
- Γιατί η μελέτη του παρελθόντος μας επιτρέπει να **καταλάβουμε** πώς δημιουργούνται **μύθοι** και **παρανοήσεις** γύρω από τη γλώσσα – και επομένως μας επιτρέπει να αποκτήσουμε πιο **αντικειμενική αντίληψη** για τα γλωσσικά ζητήματα.

Από τη γραμματική στη γλωσσολογία

Η έννοια της γραμματικής

- Η έννοια της γραμματικής αναπτύχθηκε αρχικά στον αρχαίο κόσμο.
- Σε μία πρώτη, προεπιστημονική φάση της γλωσσολογίας, κύριος στόχος των ερευνητών δεν ήταν η μελέτη της γλώσσας, αλλά η εξυπηρέτηση **φιλοσοφικών, εκπαιδευτικών** και συχνότερα **θρησκευτικών αναγκών**

Η πρώτη γραμματική

- Το πρώτο γνωστό βιβλίο γραμματικής είναι του **Ινδού γραμματικού Pāṇini** που, γύρω στον 5ο ή 4ο αιώνα π.Χ. κωδικοποίησε τη μορφολογία της σανσκριτικής γλώσσας σε **3.959 κανόνες**.
- Το έργο του Pāṇini είναι **μέρος της μεγάλης ινδικής παράδοσης** που ασχολήθηκε εκτεταμένα με τη γραμματική. Το κείμενό του όμως ανακαλύφθηκε από το δυτικό κόσμο πολύ αργά, κατά τον 18ο αιώνα.
- Ο λόγος που γράφτηκε αυτή η γραμματική ήταν **να διατηρηθεί η γνώση της αρχαίας γλώσσας**, ιδιαίτερα της **προφοράς** που είχε αρχίσει να αλλάζει, **για να μπορούν οι ιερείς να διαβάζουν σωστά τα θρησκευτικά κείμενα**.

Η γραμματική στην αρχαία Ελλάδα

- Η λέξη «γραμματική» δημιουργήθηκε στην αρχαία Ελλάδα, τη συναντάμε κιόλας στον Πλάτωνα, του οποίου ο Κρατύλος είναι το παλιότερο ελληνικό κείμενο για τη γλώσσα.
- Στο διάλογο αυτό εξετάζεται η **προέλευση** και η **λειτουργία** γλώσσας:
  - ✓ η γλώσσα είναι κάτι **φυσικό** (φύσει) ή την έχει δημιουργήσει ο άνθρωπος (**νόμω**);
  - ✓ είναι ένας κατάλογος από «**ονόματα**» για τα πράγματα ή κάτι πιο πολύπλοκο;
  - ✓ ποια είναι η **σχέση της** με τη γνώση της **πραγματικότητας**;

Διονύσιος ο Θραξ

- Η αρχαία Ελλάδα δεν γνώρισε την Ινδική γραμματική παράδοση.
- Η παλιότερη γνωστή γραμματική είναι του Διονυσίου του Θρακός (2ος αιώνας π.Χ.) και ονομάζεται Τέχνη γραμματική.
- Είναι η πρώτη προσπάθεια να γίνει χωρισμός των λέξεων σε κατηγορίες, στα περίφημα «μέρη του λόγου» – χωρισμός που αργότερα επεξεργάστηκε αναλυτικά ο Αριστοτέλης και υιοθέτησαν οι Λατίνοι γραμματικοί.
- Το έργο του Διονυσίου αποτέλεσε το **πρότυπο** για ολόκληρη την μετέπειτα παράδοση.

Ἕλληνες και Ρωμαῖοι

- Ἦδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πλάτωνα, ἡ ἀντίληψη γιὰ τὴ γλῶσσα εἶναι ὅτι πρέπει να υπακούει στα πρότυπα του γραπτοῦ λόγου, λογοτεχνικοῦ και φιλοσοφικοῦ.
- Ἐτσι, ἀν γιὰ τοὺς Ἰνδοὺς ἡ γραμματικὴ ἦταν συνδεδεμένη με **λατρευτικές και εκπαιδευτικές** διαδικασίες, γιὰ τοὺς Ἕλληνες και τοὺς Λατίνους ἦταν «**θεραπαινὶς τῆς φιλολογίας**»: στὴ θεωρία τοῦλάχιστον, στόχος ἦταν να εξυπηρετήσῃ τὴν ἀνάλυση τῶν κειμένων.

Τα μεγάλα ερωτήματα

- Σε όλη την αρχαιότητα, η ενασχόληση των φιλοσόφων με τη γλώσσα περιστράφηκε γύρω από δύο κυρίως ερωτήματα:
- Η γλώσσα καθορίζεται από τη **φύση**, από **αιώνιες και αμετάβλητες αρχές** που βρίσκονται έξω από τον άνθρωπο, ή από τις **συμβάσεις**, δηλαδή από τις **συνήθειες και τις άρρητες συμφωνίες** μεταξύ των ανθρώπων; Το πρόβλημα τίθεται για πρώτη φορά στον Κρατύλο.
- Πρέπει να μελετάμε τη γλώσσα μέσα από τη **χρήση** της, όπως θα το ήθελαν οι **Στωικοί φιλόσοφοι** ή ως **προϊόν αναλογίας (ως σύστημα κανόνων)**, όπως πίστευαν οι **Αλεξανδρινοί** που έθεσαν τις βάσεις της **ρυθμιστικής γραμματικής**;

Οι Αλεξανδρινοί και ο αττικισμός

- Ποιοι ήταν όμως οι Αλεξανδρινοί; Ήταν οι **γραμματικοί** των ελληνιστικών χρόνων που είχαν κέντρο την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Εκεί θεμελιώθηκε η **επιστήμη της φιλολογίας** και μαζί ο σχολιασμός των κειμένων.
- Οι Αλεξανδρινοί πίστευαν ότι η γλώσσα της εποχής τους ήταν γεμάτη λάθη και παραφθορές και ότι η μόνη «σωστή» γλώσσα ήταν η αρχαία αττική διάλεκτος, την οποία προσπαθούσαν να μιμηθούν και να επιβάλουν, νομίζοντας ότι έτσι θα έγραφαν σημαντικά έργα.
- Το φαινόμενο αυτό ονομάστηκε **αττικισμός**.

Τα πνεύματα και οι τόνοι

- Η **διαφορά** ανάμεσα στην καθημερινή γλώσσα που μιλούσαν οι Αλεξανδρινοί και στη γλώσσα που προσπαθούσαν να επιβάλουν ήταν τόσο **μεγάλη** που, όταν συναντούσαν άγνωστες λέξεις στα αρχαία κείμενα, **δεν ήξεραν πώς να τις διαβάσουν**, γιατί η προφορά είχε αλλάξει.
- Τότε επινοήθηκε το **τονικό σύστημα** (τα πνεύματα και οι τόνοι) που το χρησιμοποιούσαν **βοηθητικά** για να μπορούν οι μαθητές να **προφέρουν** σωστά και να **ξεχωρίζουν** τα μακρά από τα βραχέα φωνήεντα. Το πιο παλιό δείγμα που διαθέτουμε είναι από πάπυρους του 2ου αιώνα π.Χ.

Η ρυθμιστική γραμματική

- Στο πλαίσιο του αττικισμού, η γραμματική είχε στόχο να δώσει κανόνες για να ρυθμιστεί η χρήση της γλώσσας, ώστε να πλησιάζει το «**ορθό**» πρότυπο. Στη ρυθμιστική γραμματική μας ενδιαφέρει **πώς πρέπει να μιλάμε** και **όχι πώς μιλάμε στην πραγματικότητα**. Ο γραμματικός δημιουργεί τους κανόνες τους οποίους πρέπει να ακολουθεί η γλώσσα.
- Το αποτέλεσμα της επικράτησης αυτής της τάσης ήταν ότι παραμελήθηκε εντελώς η γλώσσα της εποχής, που ήταν διαφορετική από την «**σωστή**» και «**καθαρή**» γλώσσα των αρχαίων συγγραφέων, και ξεκίνησε η ελληνική διγλωσσία

Ένα παράδειγμα ρυθμιστικής γραμματικής

- Τον 2ο αιώνα μ.Χ., ο Φρύνιχος ο Αράβιος έγραψε το πρώτο σύγγραμμα του τύπου «**τα σωστά ελληνικά**» με οδηγίες όπως:
  - 122 **Μέθυσος** άνήρ ούκ έρεΐς, αλλά **μεθυστικός**
  - 192 **Ρέει, ζέει, πλέει**· Ίακά ταυτα διαιρούμενα. λέγε ουν **ρεί, ζεί, πλεί**.
  - 197 **Βασίλισσα** ούδεις τών αρχαίων είπεν, αλλά **βασίλεια** ή **βασιλίσ**.
  - 241 τò μèn μάγειρος δόκιμον, τò δè **μαγειρείον** ούκέτι. άντι δè τούτου **όπτάνιον** λέγουσιν
  - 275 **Πανδοχεΐον**· οί διά τοϋ χ λέγοντες άμαρτάνουσιν· διά γάρ τοϋ κ χρή λέγειν **πανδοκεΐον** και **πανδοκεύς** και **πανδοκεύτρια**.
- Παράλληλα βέβαια, η ζωντανή γλώσσα της εποχής, που αποτυπώνεται στην Καινή Διαθήκη, υιοθετούσε τους τύπους που ο Φρύνιχος αποδοκίμαζε.

Μεσαίωνας και Αναγέννηση

- Από τον 1ο αιώνα π.Χ. και μετά, οι Λατίνοι βασίστηκαν στο έργο των αλεξανδρινών για να δημιουργήσουν **γραμματικές της λατινικής** που στη συνέχεια έγιναν τα πρότυπα του Μεσαίωνα.
- Κατά το Μεσαίωνα, η λατινική ήταν μία γραπτή γλώσσα, **διαφορετική** από τις τοπικές **προφορικές γλώσσες** της Ευρώπης. Η κυριαρχία της λατινικής ενίσχυσε την άποψη ότι ο **γραπτός λόγος είναι σημαντικότερος από τον προφορικό**.
- Η σημαντικότερη καινοτομία της εποχής αυτής είναι η ανάπτυξη θεωριών σχετικά με τη σημασία, τη «δήλωση» (denotatio) των λέξεων.

Η συγκριτική φιλολογία

- Στα τέλη του 18ου αιώνα, άρχισε να αναπτύσσεται ο κλάδος της **συγκριτικής φιλολογίας**, που ασχολήθηκε με τις **ομοιότητες** ανάμεσα σε διάφορες γλώσσες. Χρειάζεται όμως **προσοχή στην έννοια της ομοιότητας**:
- Μερικές φορές, η ομοιότητα είναι εντελώς τυχαία:
 αγγλικά **bad**, περσικά **bad**
 ελληνικά **μάτι**, μαλαισιανά **mata**
- Σε άλλες περιπτώσεις οφείλεται στην επαφή των γλωσσών, δηλαδή σε δανεισμό:
 αγγλικά: **pig / pork**   γαλλικά: **porc**
 αγγλικά: **sheep / mutton**   γαλλικά: **mouton**

Η έννοια της γλωσσικής συγγένειας

- Υπάρχουν ομοιότητες που οφείλονται σε **ιστορικούς λόγους** και μαρτυρούν γλωσσική «συγγένεια».
- Θεωρούμε ότι οι συγγενείς γλώσσες προέρχονται από κάποιον **κοινό πρόγονο**, ότι είναι «**θυγατέρες**» της ίδιας «**μητέρας-γλώσσας**».

Παράδειγμα:

*pətēr (IE)

ελληνικά **patēr**

σανσκριτικά **pita**

Λατινικά: **pater** → ιταλ. **padre**, πορτ. **pai**, γαλλ. **père**...

Γοτθικά: **fadar** → αγγλ. **father**, γερμ. **Vater**, δαν. **far**...

Η ιστορικο-συγκριτική γλωσσολογία

- Ο κλάδος της ιστορικο-συγκριτικής γλωσσολογίας ασχολείται με δύο κυρίως θέματα:
  1. την **ιστορία** και την **εξέλιξη** της κάθε γλώσσας,
  2. το **πώς συνδέονται** διαφορετικές γλώσσες που έχουν την ίδια καταγωγή (π.χ. τα αγγλικά και τα γερμανικά), ακόμη και αν η συγχρονική τους μορφή είναι διαφορετική.
- Οι πρώτες ιστορικο-συγκριτικές μελέτες είχαν στόχο να εξηγήσουν τις **ομοιότητες** ανάμεσα στις κλασικές γλώσσες (δηλαδή την ελληνική, τη λατινική και την σανσκριτική).

Το πέρασμα στη σύγχρονη γλωσσολογία

- Στη διάρκεια του 19ου αιώνα έγιναν πολλές φωνητικές μελέτες, από τις οποίες ξεκίνησαν σημαντικές ανακαλύψεις. Το σημαντικότερο συμπέρασμα ήταν ότι η εξέλιξη των γλωσσών βασίζεται σε «νόμους», παρουσιάζει δηλαδή κάποιες κανονικότητες που μπορούν να γίνουν αντικείμενο επιστημονικής μελέτης.
- Έτσι, έγινε αποδεκτή η ιδέα της εξέλιξης των γλωσσών (την ίδια εποχή που ο Δαρβίνος δημοσίευε την Καταγωγή των ειδών), που στη συνέχεια επέτρεψε την ανάπτυξη της σύγχρονης γλωσσολογίας.

Υποσυστήματα της Γλώσσας

- **Φωνολογία**: Μελετά τα **φωνήματα**, τις μικρότερες ομάδες στις οποίες μπορεί να αναλυθεί το σημαίνον, οι οποίες δεν μεταφέρουν νόημα.
- **Σημασιολογία**: Μελετά το **σημαινόμενο** δηλαδή τη συμβατική, αυθαίρετη, καθολική και υποχρεωτική σημασία των λέξεων, οι οποίες αποτελούν στο σύνολό τους το νοητικό λεξικό.
- **Μορφολογία**: Μελετά τα **μορφήματα**, τις μικρότερες μονάδες του σημαίνοντος οι οποίες μπορούν να μεταφέρουν το νόημα.

Σημασιολογία

- Γνώση που αφορά τις γλωσσικές μονάδες και το δομικό συνδυασμό τους.
- Ερμηνεία **ανεξάρτητη** από συμφραζόμενα ή εξωγλωσσικούς παράγοντες.
- Ερμηνεία **ανεξάρτητη** από τις προθέσεις του ομιλητή.

Πραγματολογία και επικοινωνία

- Η πραγματολογία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την **επικοινωνία**.
- Η επικοινωνία βασίζεται στην **αντίληψη** και προϋποθέτει τη **σκόπιμη** και **μη μετάδοση** πληροφοριών που έχουν σκοπό να **ενημερώσουν** ή να **επηρεάσουν** το άτομο ή την ομάδα που τις δέχονται.
- Τη στιγμή που μεταδίδεται η πληροφορία προκαλείται μια ενέργεια στο άτομο δέκτη και ένα **αναδρομικό αποτέλεσμα στο άτομο πομπό** που επηρεάζεται με τη σειρά του

- Η επικοινωνία περιλαμβάνει τρία στοιχεία τον πομπό, το δέκτη και το μήνυμα. (Ευαγγελόπουλος, 1998)
  - ✓ Ο **πομπός** είναι η πηγή που **παράγει** και μεταδίδει το μήνυμα.
  - ✓ Ο **δέκτης** είναι το άτομο που **προσλαμβάνει** το μήνυμα, διαμέσου των αισθητήριων οργάνων, το **αποκωδικοποιεί** και το αξιολογεί.
  - ✓ Το **μήνυμα** είναι οι **πληροφορίες**, ειδοποιήσεις, σκέψεις, νοήματα, στάσεις, αιτήματα, ερωτήσεις, απαντήσεις, απορίες που επιθυμεί ο πομπός να μεταδώσει στο δέκτη.
- Η επικοινωνία χαρακτηρίζεται από δύο διαστάσεις, της σχέσης και του περιεχομένου. Η πρώτη διάσταση αφορά την **κοινωνική σχέση** μέσω της οποίας εκτυλίσσεται η διαδικασία της επικοινωνίας. Με τη βοήθεια της σχέσης αυτής ερμηνεύεται η **δεύτερη διάσταση της επικοινωνίας, το περιεχόμενο**. Το περιεχόμενο αποτελείται από τις πληροφορίες, οι οποίες περιέχουν **λεκτικά και μη λεκτικά** μηνύματα.

Τα μη-λεκτικά μηνύματα

- ο Τα μη-λεκτικά μηνύματα επιτρέπουν στους ανθρώπους:

1. Να ενισχύσουν ή να τροποποιήσουν ένα λεκτικό μήνυμα. *Για παράδειγμα, κάποιος μπορεί να κινήσει έντονα το κεφάλι του καθώς λέει "ναι" για να τονίσει ότι συμφωνεί με τον συνομιλητή του. Το ανασήκωμα των ώμων και μια λυπημένη έκφραση του ατόμου, καθώς λέει "Είμαι καλά, ευχαριστώ," μπορεί να σημαίνει ότι τα πράγματα δεν είναι πραγματικά και τόσο καλά.*
2. Να μεταφέρουν πληροφορίες σχετικά με τη συναισθηματική τους κατάσταση.
3. Να προσδιορίσουν ή να ενισχύσουν τη σχέση μεταξύ των ανθρώπων.
4. Να παρέχουν ανατροφοδότηση στο άλλο πρόσωπο.
5. Να ρυθμίζουν τη ροή της επικοινωνίας, σηματοδοτώντας την έναρξη ή τη λήξη.

Υποσυστήματα της Γλώσσας

- **Σύνταξη**: Μελετά τον τρόπο συνδυασμού των λέξεων για τη δημιουργία μιας πρότασης.
- **Πραγματολογία**: Μελετά τη **χρήση** της γλώσσας, την **λειτουργία** της γλώσσας στο **επικοινωνιακό** της πλαίσιο, τους κανόνες της γλωσσικής συμπεριφοράς, δηλαδή την πραγμάτωση της γλωσσικής συμπεριφοράς

Κλάδοι της Γλωσσολογίας

- **Γλωσσολογία**: Περιγραφική μελέτη της δομής του γλωσσικού συστήματος (Φωνητική - Φωνολογία – Σημασιολογία - Σύνταξη – Μορφολογία - Πραγματολογία)
- **Γενετική Γραμματική**: προσπαθεί να περιγράψει και να κατανοήσει την παραγωγικότητα μιας γλώσσας
- **Ψυχογλωσσολογία**: Μελετά τη διαδικασία παραγωγής και κατανόησης της γλώσσας ως επικοινωνιακό σύστημα
- **Νευρογλωσσολογία**: Μελετά τον τρόπο που οργανώνεται η γλώσσα στον εγκέφαλο καθώς και τις γλωσσικές διεργασίες που λαμβάνουν χώρα ως αποτέλεσμα των νευρωνικών επιδράσεων και της εγκεφαλικής λειτουργίας.

Υποσυστήματα της Γλώσσας

- **Ιστορική Γλωσσολογία:** Η ιστορική μελέτη της γλώσσας ήταν το μοναδικό αντικείμενο της Γλωσσολογίας κατά τον 19ο αιώνα, η οποία είναι γνωστή ως Ιστορικοσυγκριτική Γλωσσολογία. Η διαφορετική προοπτική της μελέτης της γλώσσας κατά τον 20^ο αιώνα και η έμφαση στον συστηματικό χαρακτήρα της έδωσε διαφορετικό χαρακτήρα και στην ιστορική μελέτη, **μετατοπίζοντας το ενδιαφέρον από την απλή διερεύνηση της ιστορίας μεμονωμένων φαινομένων στην επίδραση που έχουν οι ιστορικές γλωσσικές αλλαγές στο σύστημα της γλώσσας και η διερεύνηση του μηχανισμού και των αιτίων της γλωσσικής μεταβολής.**
- **Τυπολογία:** Στόχος της Τυπολογίας είναι να μελετήσει πώς πραγματώνονται οι **ποικίλες γλωσσικές λειτουργίες** σε διαφορετικές γλώσσες και να καταλήξει σε συμπεράσματα για τον τρόπο λειτουργίας της γλώσσας γενικότερα και επομένως, όπως όλη η Γλωσσολογία, του ανθρώπινου νου.

Η επικοινωνιακή διάσταση της γλώσσας

- **Πραγματολογία:** Μελετά τους τρόπους με τους οποίους το περιβάλλον, γλωσσικό και μη, συμμετέχει στη διαμόρφωση της τελικής σημασίας των προτάσεων. Ενδιαφέρεται για την **πρόθεση** των ομιλητών και για την **ερμηνεία** αυτής της πρόθεσης από τους συνομιλητές. Στα φαινόμενα που μελετά περιλαμβάνονται οι λεκτικές /γλωσσικές πράξεις, τα **υπονοήματα**, η μεταφορά και το (λεκτικό) χιούμορ.
- **Κειμενογλωσσολογία / Ανάλυση Λόγου:** Μελετά τον **προφορικό και γραπτό λόγο** στα διάφορα είδη περιβάλλοντος. Ειδικότερα, με τα λογοτεχνικά κείμενα αλλά και την ευρύτερη έννοια του **προσωπικού ύφους σε κάθε είδους κείμενα** ασχολείται ο κλάδος της **Υφολογίας**. Και οι δύο αυτοί κλάδοι συνδέονται στενά με τη Φιλολογία και τη Θεωρία της Λογοτεχνίας

Η βιολογική διάσταση της γλώσσας

- **Ψυχογλωσσολογία και Νευρογλωσσολογία:** Η ψυχογλωσσολογία και η νευρογλωσσολογία μελετούν αυτό που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε **βιολογική διάσταση** της γλώσσας · **είτε** δέχεται κανείς ότι η ύπαρξη της γλώσσας οφείλεται στην **ύπαρξη έμφυτης** ικανότητας, **είτε** δέχεται ότι πρόκειται για **επικτήτη** δεξιότητα, **τόσο η παραγωγή όσο και η αντίληψη της πραγματοποιούνται στον ανθρώπινο εγκέφαλο.**
- **Η νευρογλωσσολογία** μελετά τη λειτουργία του εγκεφάλου από ιατρική κυρίως πλευρά, η **ψυχογλωσσολογία** από ψυχολογική πλευρά. Η τελευταία έχει αναπτυχθεί προς δύο ξεχωριστές κατευθύνσεις: η μία αφορά την **παραγωγή** και την **κατανόηση** της γλώσσας και η άλλη την **κατάκτηση** της **γλώσσας** από το **παιδί**. Συναφής είναι και ο κλάδος της Κατάκτησης Δεύτερης Γλώσσας, τα ευρήματα του οποίου εφαρμόζονται στη θεωρία της Διδασκαλίας Δεύτερης Γλώσσας.

ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

- **Η Εφαρμοσμένη Γλωσσολογία** ονομάστηκε έτσι επειδή εφαρμόζει τα ευρήματα της Θεωρητικής Γλωσσολογίας στην αναζήτηση λύσεων για πρακτικά προβλήματα που αφορούν το κοινωνικό σύνολο. Αυτό δεν σημαίνει ότι αποτελεί απλή εφαρμογή θεωρητικών αρχών · αντίθετα, κάθε κλάδος της αναπτύσσει σχετική θεωρία.
- **Διδασκαλία Γλώσσας**: Μελετά, συγκρίνει και προτείνει μεθόδους διδασκαλίας της γλώσσας με βάση τη γλωσσολογική ανάλυση των επιπέδων δομής και τις θεωρίες κατάκτησης. Στην πράξη έχει αναπτυχθεί κυρίως η θεωρία διδασκαλίας της δεύτερης γλώσσας, οποιασδήποτε δηλαδή γλώσσας που δεν είναι η μητρική γλώσσα του ομιλητή

ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

- **Γλωσσικός Σχεδιασμός**: Ο κλάδος αυτός αφορά τη χάραξη γλωσσικής πολιτικής σε κάθε δυνατό επίπεδο, συμπεριλαμβανομένης και της διδασκαλίας της γλώσσας στα σχολεία της κάθε χώρας: το ποια ή ποιες είναι οι επίσημες γλώσσες, τη σχέση επίσημης γλώσσας με τις διαλέκτους και με μειονοτικές γλώσσες, αν υπάρχουν, την επιλογή των γλωσσών που διδάσκονται, την ποσότητα και την ποιότητα της διδασκαλίας κ.ά. Ο κλάδος αυτός **δεν χαράσσει ο ίδιος πολιτική, αλλά αναλύει και συγκρίνει υπάρχοντα συστήματα και προτείνει νέα.**
- **Λεξικογραφία**: Η λεξικογραφία είναι η θεωρία της συγγραφής λεξικών. Αναλύει, συγκρίνει, κατατάσσει και προτείνει μεθόδους συγγραφής λεξικών ποικίλων ειδών, λαμβάνοντας υπόψη τις αρχές της Σημασιολογίας και της Μορφολογίας ή της Λεξικολογίας, καθώς και τις ειδικές ανάγκες που αντιμετωπίζει κάθε είδος λεξικού.

ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

- **Λογοθεραπεία**: Αντιμετωπίζει πρακτικά προβλήματα στην παραγωγή και στην κατανόηση προφορικού και γραπτού λόγου, που οφείλονται σε ψυχολογικούς ή παθολογικούς παράγοντες, είτε εκ γενετής είτε μετά από ατυχήματα.
- **Υπολογιστική Γλωσσολογία**: Μελετά τη γλώσσα χρησιμοποιώντας ηλεκτρονικούς υπολογιστές και τις μεγάλες δυνατότητες που παρέχουν. Μία από αυτές τις δυνατότητες είναι η δημιουργία Ηλεκτρονικών Σωμάτων Κειμένων, τα οποία παρέχουν τη δυνατότητα ανάλυσης μιας τεράστιας ποσότητας δεδομένων από την πραγματική χρήση.
- **Πειραματική Γλωσσολογία**: Χρησιμοποιεί ποικίλα εργαστηριακά τεχνικά μέσα για τη μελέτη γλωσσικών φαινομένων. Ξεκίνησε από τον χώρο της Φωνητικής, αλλά έχει επεκταθεί σε όλα τα επίπεδα δομής και σε όλους τους κλάδους της Γλωσσολογίας.

Συγγενείς κλάδοι:

- **Φιλοσοφία της Γλώσσας**: Η Φιλοσοφία είναι ο χώρος από τον οποίο ξεκίνησε η θεωρητική ενασχόληση με τη γλώσσα, η οποία ποτέ δεν έπαψε να αποτελεί αντικείμενό της. Οι μεγάλες Θεωρίες της Γλώσσας επίσης ανήκουν στη σφαίρα της Φιλοσοφίας, είτε διατυπώνονται από φιλοσόφους είτε από γλωσσολόγους.
- **Σημειολογία και Επικοινωνιολογία**: Ασχολούνται και οι δύο με την επικοινωνία, με διαφορετική όμως προοπτική. Η **Σημειολογία** μελετά τους διάφορους **κώδικες επικοινωνίας**, οι οποίοι αποτελούνται από σημεία, και ιδιαίτερα την ανθρώπινη γλώσσα, αλλά και τη γλώσσα των ζώων. Η **Επικοινωνιολογία** ασχολείται γενικότερα με την **επικοινωνία**, αναπτύσσοντας σχετικές θεωρίες. Συχνά μελετά τα συστήματα επικοινωνίας με στόχο να **βελτιώσει την επικοινωνιακή ικανότητα ατόμων με ποικίλους στόχους** (π.χ. την επιτυχία στο επάγγελμά τους ή στην πολιτική).

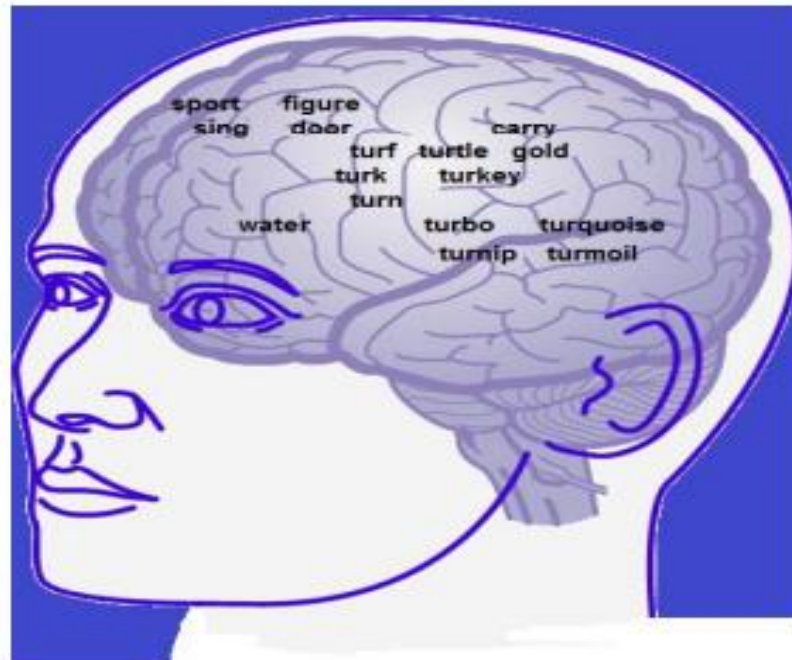
ΛΕΞΕΙΣ

Λέξεις

- Συγκεκριμένοι **ονοματικοί όροι** που μπορούν πολλές φορές να **αναγνωριστούν** ως περιπτώσεις **αντικειμένων** ή **γεγονότων** που συμβολίζονται σε συγκεκριμένο χώρο, χρόνο και περίσταση.
- Οργάνωση νοητού λεξικού

Το Νοητικό Λεξικό

Το Νοητικό Λεξικό

Οργάνωση του Νοητικού Λεξικού

- Θα μπορούσε να είναι
- **ανοργάνωτο**
(ένας σάκος γεμάτος με λέξεις)
ή **οργανωμένο**
ανάλογα με
διάφορα κριτήρια

Νοητικό Λεξικό

- Το κάθε λήμμα στο νοητικό λεξικό περιέχει τις γραμματικές πληροφορίες που είναι απαραίτητες για να το χρησιμοποιήσουμε σε μια πρόταση:
  - Φωνολογική αναπαράσταση
  - Μορφολογικά χαρακτηριστικά (π.χ. γένος)
  - Συντακτική κατηγορία και πλαίσιο υποκατηγοριοποίησης (με τι συντάσσεται)
  - Σημασιολογικά χαρακτηριστικά
  - Ορθογραφία, εφόσον είμαστε εγγράμματοι

Πώς είναι οργανωμένο το Νοητικό Λεξικό;

- Λέξη: συνδυασμός ήχου - σημασίας
- Το ΝΛ μπορεί να είναι οργανωμένο με βάση:
  1. Τον ήχο – **φωνολογική ομοιότητα**
    - ✓ αρχίζουν με το ίδιο φώνημα: αγόρι, αχλάδι, αγρότης, αφρός ...έλατο, αίμα, επάνω, έρανος • τελειώνουν με το ίδιο φώνημα: μεγάλος, μικρός, έδαφος, αμέσως
  2. Τη σημασία – **σημασιολογική ομοιότητα**
    - ✓ μπανάνα, μήλο, αχλάδι, προτοκάλι...

Πώς είναι οργανωμένο το Νοητικό Λεξικό;

- Άλλοι πιθανοί παράγοντες:
  1. **ηλικία** κατά την οποία κατακτήθηκε η κάθε λέξη
  2. **συχνότητα** χρήσης
  3. γραμματική **κατηγορία**
  4. **ορθογραφία** (σε αντίθεση με τον ήχο)

Μορφήματα

- Οι ελάχιστες μονάδες με διακριτική σημασία οι οποίες ταυτόχρονα συμβάλλουν στη δημιουργία του τελικού σημαινόμενου.
- Κατηγορίες Μορφημάτων
  1. **Ελεύθερα** (εμφανίζονται στην πρόταση ως αυτόνομες λέξεις (π.χ. και, αγγλ. dog),)
Δεσμευμένα (ποτελούν υποχρεωτικά τμήμα λέξης (π.χ. -ός, -ωπ-ός, γραφ-).
  2. **Λεξικά** (φορείς λεξικής σημασίας: π.χ. γραφ-, καλ-παιζ-)) , **Γραμματικά** (επιτελούν εσωγλωσσική λειτουργία, δηλώνουν, δηλαδή, γραμματικές σχέσεις (ξε-, -ός, -ω, -ουμε, -οσύν-η)
- Παραγωγή λέξεων από μορφήματα – Σύνθεση – Παραγωγή (ρίζα, παραθήματα όπως προθήματα, επιθήματα)

Διακριτικά Χαρακτηριστικά της Γλώσσας

- Ιεραρχικά δομημένο σύστημα
- Δημιουργικότητα/Πλαστικότητα Chomsky (1991) - η γλώσσα δεν είναι corpus
- Νομοτελειακό σύστημα συμπεριφοράς/σύστημα κανόνων
- Αυθαιρετότητα συμβόλων/ Αυτονομία
- Αφαιρετικότητα/Κωδικοποίηση αφηρημένων εννοιών ή απάντων αντικειμένων

Χαρακτηριστικά της Προφορικής Γλώσσας (Hockett, 1960)

- Εκπεμπόμενη μετάδοση και κατευθυνόμενη πρόσληψη
- Γρήγορη διαγραφή/εξαφάνιση μηνύματος
- Μεταβλητότητα/εναλλαγή ρόλων ομιλητή και ακροατή
- Ολοκληρωτική ανατροφοδότηση
- Αυθαιρετότητα
- Αντικαταστασιμότητα-αφαίρεση
- «Ανοιχτό»
- Παράδοση και Κληρονομιά
- Παραποίηση-απόκρυψη της αλήθειας
- Δυνατότητα εκμάθησης

Γλωσσικές ποικιλίες και γλωσσική ποικιλότητα

- Όλες οι γλώσσες παρουσιάζουν ποικιλία: κάθε γλώσσα εμφανίζεται με διαφορετικές μορφές σε διαφορετικές περιοχές, σε διαφορετικές ομάδες πληθυσμού, σε διαφορετικές επικοινωνιακές συνθήκες και σε διαφορετικά άτομα. Τα είδη των ποικιλιών που εμφανίζονται στις γλώσσες είναι:
  - α) **Η γεωγραφική ποικιλία (διάλεκτος):** Κατά κανόνα οι γλώσσες διαφοροποιούνται αρκετά έντονα κατά περιοχή. Ο αριθμός των διαλέκτων είναι ανάλογος με την έκταση στην οποία μιλιέται η κάθε γλώσσα και με την ποικιλία που παρουσιάζει το γεωγραφικό ανάγλυφο της περιοχής. Περιοχές όπου έντονα φυσικά όρια (βουνά, μεγάλα ποτάμια, λίμνες, θάλασσα), ιδίως στο παρελθόν, εμπόδιζαν την επικοινωνία, παρουσιάζουν συνήθως μεγαλύτερη διαλεκτική διαφοροποίηση

Γλωσσικές ποικιλίες και γλωσσική ποικιλότητα

β) **Η κοινωνική ποικιλία (κοινωνιόλεκτος ή κοινωνική διάλεκτος):** Η κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση μπορεί να μην είναι πάντοτε τόσο αισθητή όσο η γεωγραφική, αλλά υπάρχει σε όλες τις γλώσσες και σε όλες τις εποχές. Διαφορετικές κοινωνικές ομάδες διαφοροποιούνται μεταξύ τους και από τον τρόπο με τον οποίο εκφράζονται γλωσσικά, είτε συνειδητά (λ.χ. διάφορες αργκό, ποικιλίες δηλαδή που χρησιμοποιούνται από περιθωριακές/περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες και η λεγόμενη «γλώσσα των νέων»), είτε όχι.

Όλες οι κοινωνικές ομάδες, ακόμη κι αν δεν διαφοροποιούνται συνειδητά, διαθέτουν ορισμένα γλωσσικά χαρακτηριστικά που φανερώνουν την ταυτότητα των ομιλητών τους· με άλλα λόγια, όλοι οι ομιλητές μιλούν μία **κοινωνιόλεκτο**. Επίσης, ο **τρόπος** με τον οποίο εκφράζονται οι ομιλητές διαφοροποιείται ανάλογα με τις **συνθήκες** στις οποίες γίνεται η επικοινωνία – εξαρτάται από τους συνομιλητές, τον **τόπο**, τον **χρόνο** και την **περίσταση**. Οι ίδιοι ομιλητές σε διαφορετικές συνθήκες μιλούν με διαφορετικό τρόπο – ακόμη και οι ίδιοι συνομιλητές μιλούν με διαφορετικό τρόπο σε διαφορετικές συνθήκες. Τις ποικιλίες αυτές τις ονομάζουμε **επίπεδα ύφους** ή καταστασιακά ιδιώματα.

Γλωσσικές ποικιλίες και γλωσσική ποικιλότητα

γ) **Η ατομική ποικιλία (ιδιόλεκτος):** Κάθε άνθρωπος παρουσιάζει ιδιαιτερότητες στην προφορά, στον επιτονισμό, στο λεξιλόγιο, στα συντακτικά σχήματα που χρησιμοποιεί κ.λπ. Μερικοί άνθρωποι έχουν τόσο χαρακτηριστική ιδιόλεκτο, ώστε να αναγνωρίζεται αμέσως από όλους τους γνωστούς τους, άλλοι έχουν λιγότερο αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά, αλλά όλοι έχουν δική τους ιδιόλεκτο. Στην ατομική ποικιλία ανήκει και το ύφος, που εξετάζεται είτε ως απόκλιση είτε ως αποτέλεσμα επιλογής.

- Η θεώρηση του ύφους ως απόκλισης προϋποθέτει την ιδέα της νόρμας, του κανονικού, δηλαδή, αμαρκάριστου ή ουδέτερου τρόπου έκφρασης των πραγμάτων.
- Η θεώρηση του ύφους ως επιλογής υποστηρίζει ότι το ύφος βασίζεται στις επιλογές που κάνει κανείς από τις διαθέσιμες δυνατότητες έκφρασης.

- Οι περισσότεροι άνθρωποι πιστεύουν ότι όλες αυτές οι γλωσσικές ποικιλίες αποτελούν αποκλίσεις από την επίσημη και επομένως κατά τη γνώμη τους σωστή γλώσσα.
- Στην πραγματικότητα η **επίσημη γλώσσα** δεν είναι παρά **μία από τις ποικιλίες της γλώσσας**. Κατά κανόνα **βασίζεται** σε **μία** από τις **γεωγραφικές** και μία ή **δύο** από τις **κοινωνικές** διαλέκτους, αλλά συνήθως **έχει στοιχεία** και από άλλες **ποικιλίες**.
- Στη Γλωσσολογία την ονομάζουμε **κοινή διάλεκτο** ή **πρότυπη γλώσσα** και τη θεωρούμε απόλυτα **ισότιμη** με τις άλλες διαλέκτους.

ΣΤΟΧΟΙ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΞΕΤΑΣΗΣ

Μέχρι 1980: **έμφαση στη Δομή** της γλώσσας
- Περιγραφές (συγχρονικές/διαχρονικές)

Φωνητικές/Φωνολογικές

Μορφολογικές Συντακτικές

- Καθολικές αρχές/ Τυπολογία γλωσσών
Language Typology
- Κατάκτηση γλώσσας/Ψυχογλωσσολογία
Psycholinguistics
- Κοινωνιογλωσσολογία Sociolinguistics

Δευτερεύουσας σημασίας:

- Σημασιολογία Semantics
- Πραγματολογία Pragmatics
- Ανάλυση λόγου Discourse Analysis
- **ΑΜΦΙΣΗΜΙΑ ΑΠΟΔΕΚΤΗ**

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ & ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΦΥΣΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ (NLP)

- Προσέγγιση NLP τα τελευταία χρόνια:
  1. Υιοθέτηση γλωσσολογικών θεωριών και
  2. ΕΛΕΓΧΟΣ της υπολογιστικής αποτελεσματικότητας αυτών βάσει εκτεταμένων γλωσσικών δεδομένων με στόχο τη **κατανόηση της φυσικής γλώσσας & την ΑΡΣΗ ΤΗΣ ΑΜΦΙΣΗΜΙΑΣ** (disambiguation)

ΜΕΘΟΔΟΙ NLP & ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ

- Βασισμένες στη γνώση rule/knowledge-based
- Στατιστικές data-driven

Μοντέλα και αλγόριθμοι από:

- Επιστήμη των Η/Υ
- Γλωσσολογία
- Τεχνητή Νοημοσύνη
- Λογική
- Μαθηματικά
- Ψυχολογία
- Φιλοσοφία
- Γνωσιακή Επιστήμη (cognitive science) είναι το επιστημονικό πεδίο που ασχολείται με τη μελέτη του νου)

ΒΑΣΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ NLP για ανάλυση φωνητική, μορφολογική & συντακτική

Τυπικά συστήματα κανόνων : δηλωτικά

- Κανονικές Γραμματικές (Regular Grammars) & Κανονικές Σχέσεις (Regular Relations)
- Αλγεβρικές Γραμματικές (Context-Free Grammars)
- Γραμματικές Επαυξημένες με Χαρακτηριστικά (Feature-Augmented Grammars)
+ παραλλαγές αυτών με στοιχεία πιθανοτήτων

Υπολογιστική Γλωσσολογία (ΥΓ): Γιατί;

Τι είναι η ΥΓ;

- Η σπουδή υπολογιστικών συστημάτων για την κατανόηση και παραγωγή φυσικών γλωσσών (ένα αντικείμενο που παντρεύει ανθρωπιστικές και θετικές επιστήμες)

Γιατί να ασχοληθεί κανείς με την ΥΓ;

- έχει άμεση σχέση με τη διευκόλυνση της επαφής ανθρώπου-μηχανής

Τι απαιτείται για τις σπουδές σε ΥΓ;

- Για εμάς, το υπόβαθρο στη γλωσσολογία είναι αρκετό.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

- Οι πρώτες έρευνες, που θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι ανήκουν στο πεδίο της Υπολογιστικής Γλωσσολογίας, ξεκίνησαν αμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο σε τομείς όπως τα **αυτόματα** (automata) και τα **στατιστικά ή πληροφοριακά μοντέλα** (probabilistic or information theoretic models). Από τη δουλειά αυτή προέκυψε η θεωρία των τυπικών γλωσσών όπου σημαντική θέση κατέχει η λεγόμενη «ιεραρχία του Chomsky» (Chomsky, 1956).

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

- Χρήση Η/Υ στη **λογοτεχνική** ανάλυση
Literary & Linguistic Computing
- **Μηχανική Μετάφραση (ΜΜ)**
Machine Translation(MT)
- 17ο αιώνα: πρόταση Descartes & Leibniz:
Ανάγκη δημιουργίας λεξικών βασισμένων
σε καθολικούς αριθμητικούς κώδικες

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Η έρευνα περιόδου 1956-1966 είναι σημαντικότερη, όχι μόνο για τη ΜΜ, μα κυρίως για την Υπολογιστική Γλωσσολογία και την Τεχνητή Νοημοσύνη (**ανάπτυξη αυτοματοποιημένων λεξικών και τεχνικών συντακτικής ανάλυσης**)

Σημαντική συμβολή στη Γλωσσολογία

Υπολογιστική Γλωσσολογία (ΥΓ): Πρακτικά ... τί παράγεται;

ΥΓ και δεδομένα (Korpuslinguistik)

- Το 2003 η ετήσια παραγωγή έφτανε τα 8 terrabytes (8000 Gigabytes ή 8000 φορητά γεμάτα βιβλία).

ΥΓ και δεδομένα (Korpuslinguistik)

- ένας άνθρωπος θα χρειαζόταν 5 χρόνια για να διαβάσει ό,τι επιστημονικό παράγεται σε 24 ώρες

- Ο μόνος τρόπος για την αντιμετώπιση της έκρηξης πληροφοριών και παρακολούθηση της εξέλιξης είναι η αξιοποίηση υπολογιστικών συστημάτων για το χειρισμό τεράστιων ποσών ηλεκτρονικής πληροφορίας

ΥΓ - δεδομένα (κοινωνική διάσταση)

- Τι κανονικότητες εξάγονται μέσα από τα διάφορα είδη δημοσίου λόγου;
- Πώς επιδρά το εξωγλωσσικό περιβάλλον στη διαμόρφωση κειμενικών ειδών;
- Τι συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν σχετικά με τις γλωσσικές συνήθειες – συμπεριφορές των μελών διαφόρων κοινοτήτων;

ΥΓ - δεδομένα (κοινωνική διάσταση)

Η συστηματική και αυτοματοποιημένη αξιοποίηση επισημειωμένων κειμένων με υπολογιστικά μέσα βοηθά στην κατεύθυνση για καλύτερη

- α) πρόβλεψη και αποφυγή «παγίδων» και**
- β) ενδοσκόπηση στα κίνητρα και ιδεολογίες των συνομιλούντων ή/και συγγραφέων.**

Υπολογιστική Γλωσσολογία (ΥΓ): Ακόμα πιο πρακτικά ... τί υπάρχει ήδη και τι μέλλει να γίνει.

- Καναδικό υπολογιστικό σύστημα δέχεται καθημερινά καιρικά δεδομένα και αναπαράγει καιρικές αναφορές σε γαλλόφωνο και αγγλόφωνο κοινό
- Επισκέπτες του Cambridge της Μασσαχουσέτης μπορούν να ρωτήσουν ένα υπολογιστή για πιθανά εστιατόρια και να διεξαγάγουν διάλογο σχετικά με το μενού και τις τιμές του.
- Υπολογιστικό σύστημα δέχεται εκατοντάδες εργασίες φοιτητών και τις διορθώνει αυτόματα με τρόπο που να μη διαφοροποιείται από ανθρώπινο διορθωτή
- Υπολογιστικό σύστημα δέχεται video μαγνητοσκοπημένων αθλητικών μεταδόσεων ή/και άλλων δραστηριοτήτων και απομονώνει σκηνές που του ζητούνται προφορικά από το χρήστη
- Υπολογιστικό σύστημα βοηθά άτομα με ειδικές ανάγκες για την παραγωγή/εκφορά λόγου.

ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

Επεξεργασία Φυσικής Γλώσσας (NLP)

- Διόρθωση ορθογραφίας, εύρεση / εξόρυξη πληροφορίας, μηχανική ή αυτόματη μετάφραση, έλεγχος γραμματικής, συστήματα ερωτοαποκρίσεων.

Αναγνώριση Φωνής (SR)

- Στατιστική επεξεργασία σήματος, κατανόηση φυσικής γλώσσας, νευρωνικά συστήματα, αναγνώριση προτύπων, φωνολογία.

Ερωτήματα Υπολογιστικής Γλωσσολογίας

- Ποια είναι η δομή της γλώσσας και ποιοι μηχανισμοί προσδιορίζουν την παραγωγή της;
- Μπορούμε να αναχθούμε στους μηχανισμούς αυτούς;
- Μπορούμε να δημιουργήσουμε μια μετα-γλώσσα που θα απεικονίζει με ρητό και τυπικό τρόπο αυτούς τους μηχανισμούς;

***Ευχαριστώ πολύ
για την προσοχή σας!!!***

